

УДК 37.015.3:159.955:1(091)“652”

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v055.2025.18>**М. В. Ольховик**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2789-9194>

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії та культурології

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

АНТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ АНАЛІТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В СОЦІОГУМАНІТАРНІЙ ОСВІТІ: ВІЗУАЛЬНО-ІНТЕРАКТИВНІ ПІДХОДИ

Постановка проблеми. У добу цифровізації, глобальної інформатизації та постійного приросту знань соціогуманітарна освіта опиняється перед новими викликами. Серед них – необхідність подолання когнітивної фрагментації, критичне переосмислення джерел знань і розвиток навичок самостійного, логічно структурованого мислення. Інформаційне перенасичення, характерне для сучасної культури, значно ускладнює процеси осмислення, узагальнення та рефлексії. Відтак, постає гостра потреба в інструментах, здатних сприяти формуванню аналітичного мислення, здатного до критичного аналізу, обґрунтованих висновків і гнучкого інтерпретаційного підходу до складних соціокультурних явищ.

У цьому контексті особливого значення набуває звернення до спадщини античної філософії – джерела, що поєднує в собі фундамент логічної рефлексії, діалектичного мислення, етичного міркування та концептуального аналізу. Антична філософія постає не лише як важливий історико-культурний пласт, а як своєрідна інтелектуальна матриця, здатна формувати навички оперування абстрактними поняттями, побудови аргументації та критичної оцінки ідей.

Актуальність цього дослідження зумовлена потребою інтеграції класичної філософської думки у сучасні освітні формати, що відповідають викликам цифрової доби. Зокрема, йдеться про впровадження візуально-інтерактивних підходів, які можуть підсилити пізнавальну активність студентів, сприяти глибшому засвоєнню матеріалу та активізації процесів критичного осмислення через міжсенсорну взаємодію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Навколо проблеми ролі античної філософії як інструменту розвитку аналітичного мислення у соціогуманітарній освіті зосередилися дослідження зарубіжних і вітчизняних науковців, зокрема Т. Крижановська проаналізувала особливості критичного мислення у класичний період античної філософської думки [13], Дж. Селларс розглядає методичні засади викладання античної філософії [11], тоді як Р. Капелері досліджує педагогічну роль давньогрецької релігії у формуванні

критичного мислення [6]. Дослідження інтерактивних і проєктно-орієнтованих методів у гуманітарній освіті висвітлюють потенціал проєктного навчання у викладанні давньої історії [9].

Проблеми інтеграції філософської практики із сучасними технологіями у навчанні критичного мислення досліджуються в аспекті аналітичного викладання та філософської практики як шляхів розвитку критичності у молоді, деякі дослідники пропонують використання «сократівського» чат-боту для стимуляції критичного мислення [5], а також поєднання генеративного ШІ та античної педагогіки [3]. Важливі аспекти культурно-історичної адаптації античної спадщини в українській освіті досліджують З. Корнієва, І. Борбенчук та Ю. Баклаженко, зокрема в контексті перекладу та викладання давньогрецької літератури [7].

Разом з тим, сучасні дослідження ще не дають вичерпних відповідей щодо емпірично підтвердженого впливу вивчення античної філософії на кількісно вимірювані навички аналітичного мислення, бракує стандартизованих інструментів оцінки ефективності візуально-інтерактивних підходів у цьому контексті, а також методичних рішень для адаптації таких підходів до різних вікових та культурних аудиторій. Ці аспекти потребують подальшого комплексного дослідження як з позицій науково-теоретичної ваги проблеми, так і в напрямі розробки практичних освітніх стратегій для сучасної України.

Метою статті є обґрунтування потенціалу античної філософії як методологічної основи для розвитку аналітичного мислення у сфері соціогуманітарної освіти, з акцентом на використання візуально-інтерактивних освітніх технологій. Основні завдання дослідження охоплюють: аналіз ключових концептів і методологічних принципів античної філософії (насамперед логіки, діалектики, етики та онтології); розробку ефективних моделей візуального та інтерактивного представлення філософського матеріалу; емпіричне дослідження ефективності запропонованих моделей у навчальному процесі з метою виявлення рівня розвитку аналітичного мислення у студентів.

Методологічна основа роботи спирається на міждисциплінарний підхід, який включає герменевтичний аналіз філософських текстів, елементи педагогічного експерименту, а також використання візуально-комунікативних стратегій (інфографіка, візуальні карти понять, цифрові платформи для інтерактивної взаємодії тощо). У підсумку, дослідження спрямоване на теоретичне й практичне обґрунтування того, як антична філософія, в контексті сучасних освітніх технологій, може бути не лише предметом вивчення, а й інструментом розвитку глибоких когнітивних навичок, актуальних для сучасного гуманітарного знання.

Виклад основного матеріалу. У сучасному освітньому просторі соціогуманітарного спрямування все більш актуальним постає завдання розвитку аналітичного мислення як ключової когнітивної компетентності. В умовах інформаційного перевантаження, фрагментарності знань та зростання впливу цифрових медіа, саме аналітичне мислення забезпечує здатність до критичної рефлексії, логічної обробки інформації, формулювання обґрунтованих суджень та концептуального моделювання складних соціокультурних явищ.

Під аналітичним мисленням слід розуміти здатність людини розчленовувати складні поняття, ситуації та інформаційні блоки на складові частини, виявляти між ними внутрішні логічні зв'язки, формулювати об'єктивні висновки, а також виявляти суперечності у твердженнях і судженнях. Цей тип мислення тісно пов'язаний із навичками дедукції, аргументації, концептуалізації та структурованого пізнання [1].

У цьому контексті антична філософія постає як потужний інструмент формування і розвитку аналітичного мислення. Її епістемологічна і логічна парадигма, закладена ще у творах Платона, Арістотеля та представників інших філософських шкіл, стала підґрунтям для побудови раціонального, обґрунтованого світогляду. Насамперед, слід згадати сократичний метод (*elenchus*), який полягав у системі послідовних запитань, що дозволяли виявляти суперечності у судженнях співрозмовника та поглиблювати розуміння понять. Застосування цього методу у навчальному процесі сприяє розвитку навичок критичного аналізу, саморефлексії та логічного обґрунтування позиції [10].

Особливої уваги заслуговує також логічна система Арістотеля – одна з перших спроб систематизації правил мислення. Його концепція силісму як базової одиниці логічної дедукції дала змогу формалізувати процес аргументації та визначити базові принципи несуперечливого міркування. У сучасному контексті ці ідеї можна ефективно інтегрувати у навчальні модулі

з логіки, риторики, правознавства чи філософії, що сприятиме формуванню чіткої структури мислення у студентів [8].

Значний потенціал античної філософії як освітнього інструменту підтверджується також емпіричними дослідженнями. Зокрема, освітні програми з викладання класичної філософії у пенітенціарних закладах Великої Британії показали позитивний вплив на розвиток аналітичних і комунікативних навичок у засуджених. Студенти вчилися формулювати обґрунтовані позиції, розпізнавати логічні хиби, розвивати етичну рефлексію, що позитивно позначалося не лише на їх інтелектуальному, а й соціальному розвитку [12].

Крім того, у системах загальної середньої та вищої освіти, зокрема в англійському освітньому просторі, активно впроваджуються підходи, базовані на читанні й обговоренні класичних філософських текстів («Great Books» curriculum). Ці методики довели свою ефективність у розвитку здатності до глибокого концептуального аналізу, логічної аргументації, уміння вести дискусію й інтегрувати знання з різних галузей гуманітаристики [2].

Педагогічні дослідження підтверджують, що інтерпретація оригінальних філософських текстів античності, як-от «Політика» Арістотеля чи «Держава» Платона, у поєднанні з візуально-інтерактивними методами викладання (інфографіка, діалогічні практики, цифрові платформи), стимулює розвиток аналітичного мислення у студентів. Особливо ефективним видається метод колективного аналізу понять, що дозволяє зіставляти різні філософські підходи, критично осмислювати аргументи та самостійно формулювати теоретичні позиції.

Таким чином, антична філософія, інтегрована у сучасну соціогуманітарну освіту, може функціонувати не лише як історико-філософський предмет, а як методологічний інструмент розвитку складних когнітивних структур мислення. Її логічна й етична традиція, адаптована до візуально-інтерактивних форматів, відкриває широкі можливості для формування компетентного, критично мислячого суб'єкта освіти.

Зважаючи на потенціал античної філософії у формуванні аналітичного мислення, постає актуальне завдання розробки сучасних, технологічно адаптованих форматів її викладання. Особливо ефективним є впровадження проектно-орієнтованого навчання у поєднанні з візуально-комунікативними стратегіями та інтерактивними освітніми інструментами. Ці формати дозволяють не лише інтенсифікувати когнітивну активність студентів, а й реалізувати міждисциплінарний підхід до осмислення класичної спадщини.

Одним із найбільш продуктивних методів інтеграції філософських ідей у сучасний навчальний процес є моделювання ситуацій мислення, що відповідають реаліям класичної традиції, але адаптовані до цифрового середовища. Нижче наведено кілька прикладів ефективних навчальних проєктів, орієнтованих на розвиток аналітичного мислення.

Дебатний семінар за Арістотелем. Студенти читають обрані фрагменти з *Нікомахової етики*, зокрема ті, що стосуються поняття «еудаймонія» (εὐδαιμονία) як мети людського життя. Після обговорення тексту учасники готують рольові дебати, у яких з різних позицій захищають альтернативні уявлення про щастя, добродійність і практичну мудрість (φρόνησις). У процесі використовуються візуальні карти понять та цифрова дошка (наприклад, Miro), що сприяє кращій структуризації аргументів.

Античний мислитель у VR-сценарії. У межах міждисциплінарного курсу філософії та цифрових технологій студенти створюють короткий VR-сценарій віртуальної зустрічі з Сократом. Віртуальна взаємодія моделює ключові моменти сократичного діалогу: постановку запитань, спростування суперечливих тверджень, шлях до апорії. Подальший етап передбачає рефлексію та аналіз методів Сократа, а також обговорення ефективності цієї технології для розвитку мислення.

AI-бот «Socrates Tutor». У цьому завданні студенти працюють із чат-ботом, який моделює сократичний стиль спілкування. Після прочитання уривків з *Діалогів* Платона бот задає уточнювальні, аналітичні й провокативні питання, що ведуть до концептуальної невизначеності (апорії). Метою взаємодії є не отримання відповіді, а формування стратегії мислення, що базується на аргументації та внутрішній послідовності міркувань.

Інформаційно-комунікаційні технології, зокрема інструменти штучного інтелекту, відкривають нові можливості для реалізації філософської освіти у цифровому просторі. Йдеться не лише про допоміжні функції (переклад, автоматичний пошук джерел), а про створення повноцінного діалогічного освітнього середовища.

Socratic чат-бот може інтегруватися в освітню платформу університету і працювати автономно без доступу до зовнішніх серверів, що забезпечує безпеку даних. Він формулює аналітичні запитання на основі попередньо заданих текстів, моделює апорії, допомагає студентам розвивати метакогнітивні навички – здатність усвідомлювати хід власного мислення [4].

Етичний AI-аналізатор. Цей інструмент дає змогу студентам порівнювати сучасні соціально-моральні кейси (наприклад, дилеми біоетики, кліматичної справедливості, правових конфлік-

тів) з відповідними положеннями філософської етики Арістотеля (етика чеснот), Платона (ідея добра) або стоїків (раціональне прийняття неминучого). Така система може використовувати семантичний аналіз, а також бази знань для формування аналітичного висновку в діалозі з користувачем [5].

Використання подібних технологій не замінює викладача, але розширює його інструментарій, дозволяючи краще адресувати потреби студентів у самостійному пошуку, рефлексії й критичному осмисленні.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що антична філософія має значний потенціал як методологічний інструмент розвитку аналітичного мислення у сучасному освітньому просторі соціогуманітарного спрямування. Її логічні й епістемологічні підходи, закладені у працях Платона, Арістотеля та інших мислителів, створюють основу для формування критичного мислення, здатності до аргументованої дискусії та концептуального аналізу. Поєднання класичних текстів із сучасними освітніми технологіями (VR, чат-боти, інтерактивні платформи) дозволяє не лише зберегти актуальність філософської спадщини, а й адаптувати її до когнітивних потреб студентів, стимулюючи їхню інтелектуальну активність та здатність до рефлексії.

Подальші наукові пошуки у цьому напрямі доцільно зосередити на розробці інтегрованих освітніх моделей, що поєднують античні методи мислення з інноваційними цифровими практиками. Перспективним видається вивчення ефективності проєктно-орієнтованого навчання, штучного інтелекту та візуально-комунікативних стратегій у розвитку аналітичних компетентностей студентів. Важливим завданням є також створення міждисциплінарних освітніх програм, у яких антична філософія виступатиме не лише історико-культурним надбанням, а й інструментом критичного осмислення сучасних соціальних, правових та етичних викликів.

Література

1. Anderson J. R., et al. The effectiveness of guided inquiry learning based on Anderson's Learning Sketch Analysis. *Revista Eclética*. 2025. URL: <https://revista.iq.unesp.br/index.php/ecletica/article/download/1573/1924>.
2. Baggini J. *How The World Thinks: A Global History Of Philosophy*. London: Granta. 2018. 368 p.
3. Dickerson P. Learning with Socrates: How Generative AI and Ancient Pedagogy Can Develop Students' Critical Thinking Skills. In *AI and Pedagogical Futures* (pp. 95–110). 2024. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003440178-6/learning-socrates-paul-dickerson>

4. Ding Y., Hu H., Zhou J., Chen Q., Jiang B., He L. Boosting Large Language Models with Socratic Method for Conversational Mathematics Teaching. *arXiv*. 2024. URL: https://arxiv.org/abs/2407.17349?utm_source=chatgpt.com
5. Favero M., Grigoryan A., Müller F. Enhancing Critical Thinking in Education by means of a Socratic Chatbot. *arXiv preprint*. 2024. URL: <https://arxiv.org/pdf/2409.05511>
6. Kapeleri A. Cultivating Critical Thinking: The Pedagogical Role of Ancient Greek Religion. *European Journal of Education and Pedagogy*. 2023. 6(2). 117–125. URL: <https://ej-edu.org/index.php/ejedu/article/view/879/953>
7. Kornieva Z., Borbenchuk I., Baklazhenko Y. Translation and teaching of classical ancient Greek literature in Ukraine: Cultural influence and historical dimension. *Advanced Education*. 2023. 11(23). 4–13. URL: <https://www.researchgate.net/publication/376999208>
8. Kraut R. Aristotle on the Human Good. Princeton University Press. 1989. 379 p.
9. María-Pilar Molina-Torres. Ancient history education through project-based learning. *Journal of Classics Teaching*, 1–6. 2024. URL: https://helvia.uco.es/bitstream/handle/10396/29268/Molina_torres_ancient-history.pdf?sequence=1&isAllowed=y
10. Montás R. Rescuing Socrates: How the Great Books Changed My Life and Why They Matter for a New Generation. *Princeton University Press*. 2021. 272 p.
11. Sellars J. Teaching Ancient Philosophy. 27 p. *PRSLTSN Journal*, 2003. Vol. 2, No. 2. URL: https://www.academia.edu/37719682/Teaching_Ancient_Philosophy
12. Weale S. Classicists take 'ancient philosophical wisdom' into English jails. *The Guardian*. April 12. 2025. URL: <https://www.theguardian.com/society/2025/apr/12/classics-philosophy-england-jails-prison-education-durham>
13. Крижановська Т.О. Особливості критичного мислення в античній філософській думці періоду класики. *Культурологічний альманах*. 2023. 23. URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/196>

Анотація

Ольховик М. В. Антична філософія як інструмент розвитку аналітичного мислення в соціогуманітарній освіті: візуально-інтерактивні підходи. – Стаття.

Стаття присвячена теоретико-методологічному аналізу античної філософії як ресурсної основи формування аналітичного мислення у сучасному соціогуманітарному освітньому просторі. Показано, що в умовах інформаційного перевантаження та фрагментарності знань аналітичне мислення набуває статусу ключової когнітивної компетентності, здатної забезпечити критичну рефлексію, логічну обробку даних і концептуальне моделювання складних соціокультурних явищ. Розкрито евристичний потенціал сократичного методу (elenchus) як інструмента виявлення суперечностей і поглиблення розуміння понять, а також значущість логічної системи Арістотеля, що формалізує дедук-

тивне міркування через силізм і встановлює стандарти несуперечливості. Наголошено на актуальності інтеграції цих підходів у курси логіки, риторики, філософії та правознавства, де вони сприяють виробленню структурованого мислення, аргументаційної культури й етичної рефлексії. Залучено емпіричні свідчення ефективності програм класичної філософії у різних освітніх контекстах, включно з «Great Books»-куркулумом, що підсилюють комунікативні та аналітичні компетентності здобувачів.

Обґрунтовано доцільність технологічного переосмислення античної спадщини: VR-сценарії взаємодії із Сократом, сократичні чат-боти на базі локальних LLM, етичні AI-аналізatori й інтерактивні цифрові платформи, поєднані з інфографікою та діалогічними практиками. Запропоновано проектно-орієнтовані формати, що моделюють ситуації мислення й підтримують метакогнітивні стратегії студентів, розвиваючи вміння розпізнавати логічні хиби, зіставляти концепції та самостійно формулювати позиції. Підкреслено міждисциплінарний характер запропонованого підходу і його здатність працювати як методологічний інструмент критичного осмислення сучасних соціальних, правових і етичних викликів. Узагальнено, що антична філософія, адаптована до візуально-інтерактивних середовищ, забезпечує інтегральний розвиток компетентного, саморефлексивного, відповідального суб'єкта освіти та відкриває перспективу конструювання стійких освітніх моделей, зорієнтованих на формування аналітичного мислення як ядра громадянської зрілості. Матеріал буде корисний викладачам, розробникам програм і менеджерам, котрі впроваджують інновації в освіті.

Ключові слова: антична філософія, аналітичне мислення, соціогуманітарна освіта, візуальні та інтерактивні підходи.

Summary

Olkhovyk M. V. Ancient philosophy as a tool for developing analytical thinking in social and humanitarian education: visual-interactive approaches. – Article.

The article is devoted to the theoretical and methodological analysis of ancient philosophy as a foundational resource for the formation of analytical thinking within the contemporary socio-humanitarian educational space. It is demonstrated that under the conditions of information overload and fragmented knowledge, analytical thinking acquires the status of a key cognitive competence, enabling critical reflection, logical processing of data, and conceptual modelling of complex socio-cultural phenomena. The heuristic potential of the Socratic method (elenchus) is revealed as an instrument for detecting contradictions and deepening conceptual understanding, as well as the significance of Aristotle's logical system, which formalizes deductive reasoning through the syllogism and establishes standards of non-contradictory argumentation. The relevance of integrating these approaches into courses on logic, rhetoric, philosophy, and jurisprudence is emphasized, where they contribute to the development of structured thought, argumentative culture, and

ethical reflection. Empirical evidence is drawn upon to illustrate the effectiveness of classical philosophy programs in diverse educational contexts, including the “Great Books” curriculum, which enhance both communicative and analytical competences of learners.

The expediency of technologically reinterpreting the ancient legacy is substantiated through VR scenarios of interaction with Socrates, Socratic chatbots based on local LLMs, ethical AI-analyzers, and interactive digital platforms combined with infographics and dialogical practices. Project-based formats are proposed that model situations of thought and foster students’ metacognitive strategies, developing the ability to identify logical fallacies, compare concepts, and independently articulate positions. The interdisciplinary character of the proposed

approach is underscored, as well as its capacity to serve as a methodological instrument for the critical comprehension of contemporary social, legal, and ethical challenges. It is concluded that ancient philosophy, adapted to visual and interactive environments, ensures the integral development of a competent, self-reflective, and responsible educational subject, and opens prospects for constructing resilient educational models oriented toward the cultivation of analytical thinking as the core of civic maturity. The material will be of value to educators, curriculum designers, and educational managers engaged in implementing innovations in teaching and learning.

Key words: ancient philosophy, analytical thinking, socio-humanitarian education, visual and interactive approaches.

Дата надходження статті: 03.08.2025

Дата прийняття статті: 15.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025